

En vallpojke minns

Vi är uppe tidigt denna sköna försommarmorgon. Det är i början av juni, solen har just brutit igenom och skingrat den dimma som legat över sjön. Gräset är fyllt av dagg, i buskar och träd hänger vattendroppar som små pärlor, luften är skön, och det är härligt att springa barfota i det våta gräset.

Mormor och morfar är i full fart med att packa och göra i ordning för dagens färd. Vi skall buföra i dag. Vilken härlig känsla och vilken glädje vi barn känner inför denna färd, tänk att få åka så långt som en hel mil!

Morfar har redan börjat lasta i trillan sådana saker som behövs, det kan vara husgerådssaker och sängkläder som måste kompletteras. Morfar har lastat en låda med mat. Det är torkat fårkött, tunnbröd, kaffe, socker m m. Det är nyslipade liar, yxor och sågar. Allt detta har lastats i vardera ändan av trillan. I mitten lägger morfar torrt hö, som vi barn skall sitta i. Och det behövs minsann något som är mjukt att sitta på under den två timmar långa färden på en stenig väg med järnskodda hjul på trillan.

Under tiden som morfar lastat trillan, har mormor mjölkat kor och getter och är nu i färd med att lösa kreaturen för att tillsammans med två gummor från granngårdarna gå den långa vägen till fäboden. Vi är också färdiga för avfärd. Min kusin och jag sitter redan i det mjuka höet i trillan. Morfar ser på oss med sina pepparbruna ögon och ler, jag tror att han är lika glad som vi barn.

Ett litet ryck i tömmarna och den vackra nordsvenska hästen travar i väg. Det gäller för oss att komma till fäboden före mormor. Det är så mycket som skall ställas i ordning, både i stugan, stallet och ladugården. Vi är nu en bit på väg, det skramlar och skakar i trillan men vi har det

skönt, vi ligger på rygg i höet och tittar upp i himlen. Molnen seglar som ulltappar däruppe mot den blå himlen, och då vi endast ser den blå himlen och ingen mark, undrar vi om det är molnen eller vi som åker så fort. Vi ligger och sjunger, våra röster darrar av skakningarna i trillan och denna darr tycker vi låter extra fint. Och vilka är då vi? Några namn behövs inte. Det är morfar med två barnbarn, jag sju år, min kusin 6 år, och året är 1919.

Vid sidan av trillan går morfar glad, brunögd med en liten mustasch, och med en bredbrättad hatt på sitt huvud. Han går där med ena handen på sidostången av trillan, i den andra handen håller han tömmarna för att styra hästen. Det känns så skönt och lugnt när jag ser på morfar.

Vi är nu framme vid fäbodstugan, vi har lastat ur trillan, gjort eld i spisen, hämtat vatten i källan och väntar nu på mormors ankomst. Det kan nog dröja ännu någon timme säger morfar. Därför tycker han att vi kan gå ner till sjön och meta. Vi har fiskedon med oss, och snart springer vi med dem barfota ner till sjön. Morfar ropar efter oss, att vi skall se upp för ormar, en uppmaning som vi ofta får höra, och vi är alltid på vår vakt. Solen skiner, det är varmt och då brukar gäddorna gå nära land, varför jag började fisket med att snara gäddor. Jag har då ett c:a 2,5 meter långt spö, på vilket jag längst fram har fäst en glödgad mässingstråd, som har en snara. Jag smyger sedan sakta utmed stranden och spanar efter något offer. Det är väl inte några stora gäddor som jag snarar, jag får nöja mig med vikter som passar en sjuåring. Snart ser jag var det står en liten snipa på tre till fyra hg. Jag blir nu ännu försiktigare för att kunna komma så nära, att jag kan sänka ner snaran framför nosen på gäddan. Jag för nu snaran sakta bakåt över gäddans huvud tills jag fått den bakom gälarna. Då rycker jag till och gäddan är min. Att meta abborre så här tidigt på dagen går inte så bra, därför fortsätter jag med gäddfisket ännu en stund.

Men nu hör vi koskällor, och då är det mormor som kommer med kreaturen. Vi springer hem med våra smågäddor uppträdda på en björkklyka för att visa mormor vår fångst. Korna, getterna och fåren är nu inne i ladugården och mormor har börjat mjölkningen. Om en stund är allt undanstökad och vi skall äta kvällsmat. Den består av gröt, mjölk och smörgås. Klockan närmar sig nio och vi barn skall lägga oss. Min kusin och jag skall ligga tillsammans i en av de två sängar som finns i stugan. Mormor har stoppat om oss och klappat oss både på kinden och

på stjärten, innan hon läser ”Gud som haver barnen kär” för oss. Jag ligger och lyssnar. Allt är så annorlunda här i fåbodstugan. Genom det öppna fönstret hör jag rasslet från ladugården, när korna ruskar om i sina bås, jag hör skällkon när hon då och då svänger med huvudet så att skällan skramlar. Det är någon get eller något får som bräker, och så är det myggen utanför fönstret som gärna vill komma in.

Framme vid den öppna spisen sitter mormor och morfar och samtalar om dagens händelser och om vad som skall göras i morgon. De röker varsin pipa, mormor en järnpipa med lock och ett rakt skaft av ben, morfar en krokig med kraftigare huvud utan lock. Båda täljer tobak av en kaka som de kallar Nåstobak och stoppar i sina pipor. I ena hörnet av dessa kakor minns jag att det satt ett litet blått märke av plåt. Skymningen smyger sig in i stugan. Morfar tar då och då eldtången för att röra om i glöden så att den fortare skall falna och spjället kan stängas. Allt är så fridfullt, jag ser morföräldrarna som i en dimma . . . jag somnar.

Vaknar vid att morfar tänder i spisen och fyller på kaffepannan. Klockan är sex, och innan dagens sysslor börjar, skall mormor och morfar dricka kaffe. Så skönt det är att få ligga kvar i sängen och se hur elden söker sig upp efter spismuren och höra hur morföräldrarna småpratar under sitt kaffedrickande. Men kaffepausen blir inte lång, för nu väntar kreaturen. Vid åttatiden är mjölkningen klar, och det dukas till frukost i stugan. Mormor och morfar äter i dag salt strömming och kokt potatis, smör, bröd och mjölk. Vi barn får välling och smörgås.

Vid halvnotiden är det dags att lösa kreaturen. Eftersom vi bor längst bort i fåboden, börjar vi lösa djuren först och släppa ut dem i fågatan. Mormor börjar gå framåt och jag följer efter som påfösare, för i dag skall jag vara med som vallpojke. Allteftersom vi passerar stugorna kommer de andra kreaturen ut i fågatan, och vi är snart ute ur fåboden på väg in i skogen. Vi har nu trettio kor och lika många får och getter att hålla reda på. Mormor letar sig fram efter gamla stigar, alltmedan hon sjunger och ”kular”. Ibland sticker hon handen i ”slåtjkskupan” och ger någon ko en nypa av det goda, som är en blandning av salt och mjöl. Detta är mycket begärligt, och särskilt getterna är förtjusta i detta. Getterna är väldigt nyfikna och vill gärna undersöka alla påsarna.

Djuren är glada när de släpps i frihet, de springer, hoppar och stångas. Det är inte lätt för en sjuårig pojke att hålla reda på alla. Men jag

har fått i min hand en lång mjuk kapp, som jag skall smälla till korna med om de blir för vilda. Efter någon timme har de lugnat ner sig och äter nu ivrigt av det färska gröna, som finns i skogen. Vandrigen går sakta framåt från den ena betesplatsen till den andra, med mormor i täten. Hon kular litet då och då under vandrigen, samtidigt sticker hon på en strumpa. När hon inte sticker, förvaras detta handarbete i den andra lilla påsen av läder som hon bär på sig. Den kallas för "lidukuppan". Detta är en del av hennes utrustning. Förutom "lidukuppan" och "slätjskuppan" bär hon på ryggen en säck av grovt vitt linne, den kallas för "sturkuppan". Mormors klädsel består av följande. På huvudet en mönstrad tunn, fyrkantig duk, som knyts under hakan, en linneskjorta, rynkad svart drätkjol, ett förkläde eller magd, röda eller vita hemstickade strumpor samt läderskor med näversula förstärkt med klackjärn, skospik och tåjärn. Det behövdes järnskott för att klara av nötingen mot alla stenar. Bilden är så klar, jag kan ännu se mormor framför mig, där hon vandrar fram mellan tallar och björkar.

Vid middagstid har korna ätit sig mätta och nu skall vi rasta. Korna skall sova middag, säger mormor. Intill en myr på en upphöjd plats skall vi rasta. Den kallas för "sovol", en hol där man kan sova. Jag får nu hjälpa mormor med att samla ved till en eld. När elden brunnit en stund och det är full fyr, skickas jag ner till myren för att hämta blöt mossa, som skall läggas på elden litet i taget. Det utvecklas då en ganska kraftig rök, och i den ställer sig korna för att bli av med mygg och flugor. Där står de nu och idisslar. Jag ser hur maten stötes upp i bollar genom strupen till munnen för att tuggas om. Jag tycker det är så konstigt att maten skall tuggas om, men mormor förklarar att korna har flera magar och då måste de tugga om maten. Jag nöjer mig med den förklaringen, men undrar ändå varför de behöver flera magar. Det är litet oroligt i leden innan alla korna fått plats, men snart är de stilla och tycks njuta av siestan. De blundar, idisslingen är i full gång, saliven rinner i långa strängar från deras munnar, njutningen tycks vara fullständig. Utspridda bland ljung och blåbärsris ligger fåren och getterna, och även de njuter av sitt idisslande. Det enda som stör stillheten är två killingar som försöker göra upp om vem som är starkast, det smäller högt när de slår ihop sina huvuden.

Men nu är det dags för oss att äta. Mormor har lagt granris på en flat sten där vi skall sitta. Ur den vita "sturkuppan" som hon burit på ryg-

gen plockas nu vår mat upp. Det är smör i en träask, hårt och mjukt bröd, ost eller messmör. I en annan liten träask har mormor en pud-dingliknande rätt, som är mycket god och som ätes med smält smör. Ty-värr fick jag inte receptet. Dessutom har hon med sig en halv kålrot, som hon skrapar på med en kniv och ger mig, det är råkost och säkert mycket nyttigt. Det kallas för skovor på bygdespråk. Till maten dricker vi vatten från någon källa. Mjök kan vi inte ha med, den blir sur under vandringen.

Siestan är slut. Elden är nästan utbrunnen och för att den inte skall sprida sig får jag hämta vatten i en näverskopa och hålla över. Korna är litet dåsiga efter den sköna vilan, men snart är sökandet efter grönt igång. Vi börjar nu vandra hemåt. Vid halvfemtiden nalkas vi fäboden och det känns skönt. När vi kommer in i fägatan vet alla djuren precis var de hör hemma. Därför går det lätt att få in dem i respektive ladugårdar. De är säkert glada och nöjda över att vara hemma igen. Jag är också glad att få komma hem. Dagen har varit lång, jag är trött, mygg-biten och svettig. Det är skönt att få gå ner till sjön och tvätta sig och ta på en torr skjorta.

Nu 64 år senare står det klart för mig vilken underbar tid vi barn fick uppleva i fäboden. Vi hade inga racerbilar av plåt, inga elektriska tåg eller legobitar att leka med. Men vi hade mycket annat som fanns runt omkring oss i naturen. Vi lärde oss att komma nära växter och djur, att handskas på ett rätt sätt med allt levande, under ledning av våra morfö-räldrar. Vi upplevde en trygghet som jag önskar att nutidens barn kunde få känna, när de lämnas bort på olika hem. Våra föräldrar hade också lämnat bort oss, men inte på ett daghem, utan till en generation som var äldre och som hade tid med oss, som kunde och ville lära oss hur man möter livet.

Att vara vallpojke kan låta spännande, vilket det också är ibland, men det var jobbigt och många gånger var jag gråtfärdig, särskilt när det var varmt med mycket mygg och broms. Men ändock minns jag denna tid som vallpojke i fem somrar med tacksamhet. Denna närhet till naturen, dessa arbetsuppgifter och denna trygghet jag kände hos mor-föräldrarna gav mig säkert en god start här i livet.

Det är värdefullt att få känna trygghet i barnaåren. Min tacksamhet är stor, och minnena från mina somrar som vallpojke är en rikedom.

Evald Håkansson